NOAH E. COTSEN LIBRARY OF
YIDDISH CHILDREN'S LITERATURE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 13092

MAYN RAYZE TSUM

Sergei Metsh

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x101, or by email at cmadsen@bikher.org.

MICROFORM

יוגנט־ביבליאָטעק „ח ב ר"

ס. מעטש.

מיין רייזע צום וואסערפאל
ניאַגאראַ

יִדיש מ. חיימסאָן.

6789

פאַרלאַג
„די נייע יידישע פאלקסשול"
ווילנע
1924

דרוק ש. עטשמין שטראשון גאס 6.

Main raise cum waserial Njagara. M Chaimson.

מײַן רײַזע צום וואַסערפאַל ניאַגאַראַ.

...אויפן זעקסטן טאָג פון אונזער רײַזע איבערן אַטלאַנטישן אָקעאַן באַווײַזט זיך אויפן האָריזאָנט אַ פלאַך פּאַסיקל יבשה — דאָס איז דער אינזל לאָנג-אײַלענד לעבן ניו-יאָרק. אַלע פּאַסאַזשירן פילן דאָסזעלביקע, וואָס עס האָט אַמאָל געפילט קאָלומבוס מיט זײַנע חברים, בעת זיי האָבן צום ערשטן מאָל דערזען—ערד. דער גאַנצער עולם טוט זיך אַ שאָט אויפן דעק, און קוקט מיט דער גרעסטער אָנשטרענגונג אַהין, וואו עס זעט זיך דאָס פּאַסיקל ערד. אָט האָבן זיך שוין רעכטס און לינקס באַוויזן ברעגעס, דאָס באַווײַזט, אַז מיר פאָרן אַרײַן אין ניו-יאָרקער אַײַנגוס. אַלץ אָפטער און אָפטער טרעפן מיר אָן דאַמף- און זעגלשיפן. אָט איז שוין דער קאַפּ סאַנדי הוס, און אָן שטייט אויף אַ קליין אינזעלע די סטאַטוע פון פרייהייט, וועלכע באַלייכט די וועלט. אַזוי רופן זי די אַמעריקאַנער. די דאָזיקע סטאַטוע מאַכט אַ טיפן און שטאַרקן רושם. אויף אַ פּיעדעסטאַל, וואָס דערגרייכט 22 קלאַפטער די הייך, שטייט אַ פרויען-פיגור, וואָס איז הויך 21 קלאַפטער. אין דער אויפגעהויבענער רעכטער האַנט האַלט זי אַ פאַקל, אין וועלכן מען צינדט בײַנאַכט אָן אַן עלעקטרישן לאָמפּ, און אין דער לינקער — אַ בוך. אינעווייניק אין פּיעדעסטאַל

איז פאַראַן אַ שיינער שטיינערנער טרעפּ, און אין דער סטאַטוע אַ לייכטער שרויפּנטרעפּ; דערביי זיינען דאָ ניט איינער, נאָר צוויי שרויפּנטרעפּ, וואָס זיינען אַזוי איבערגעפלאָכטן צווישן זיך, אַז די, וואָס גייען אַרויפצו, שטויסן זיך ניט צונויף מיט די, וואָס גייען אַראָפּצו. דערדאָזיקער טרעפּ האָט 1500 טרעפּלעך. אַרויפגייענדיק אויף זיי, קומט מען אַריין אין קאָפּ פון דער סטאַטוע, און מען קען דאַן דורך דער עפענונג אין איר קראַנץ זען די גאַנצע געגנט אַרום ניו-יאָרק, וועלכע איז וואונדערבאַר שיין. אָבער די וואָס ווילן, קענען זיך אויפהייבן נאָך העכער: נאָך אַ שמאָל טרעפּעלע איז געמאַכט אין דער אויפגעהויבענער האַנט פון דער סטאַטוע ביזן פאַקעל צו. אָט דער טרעפּ באַשטייט פון גאָך 54 טרעפּלעך. דערדאָזיקער טרעפּ פירט אויף אַ קליינעם קיילעכדיקן באַלקאָן אינם פאַקעל, אויף וועלכן ס׳קענען אַרויף — 10 מענטשן. די אויסזיכט פון אָט דעם באַלקאָן איז קאָלאָסאַל, אָבער דאָרטן הערשט אַזאַ שטאַרקער ווינט, אַז דאָס רוב באַזוכער אַנטשליסט זיך ניט אַרויפצוגיין אַהי און באַטראַכט די אומגעגנט פון קאָפּ פון דער סטאַטוע.

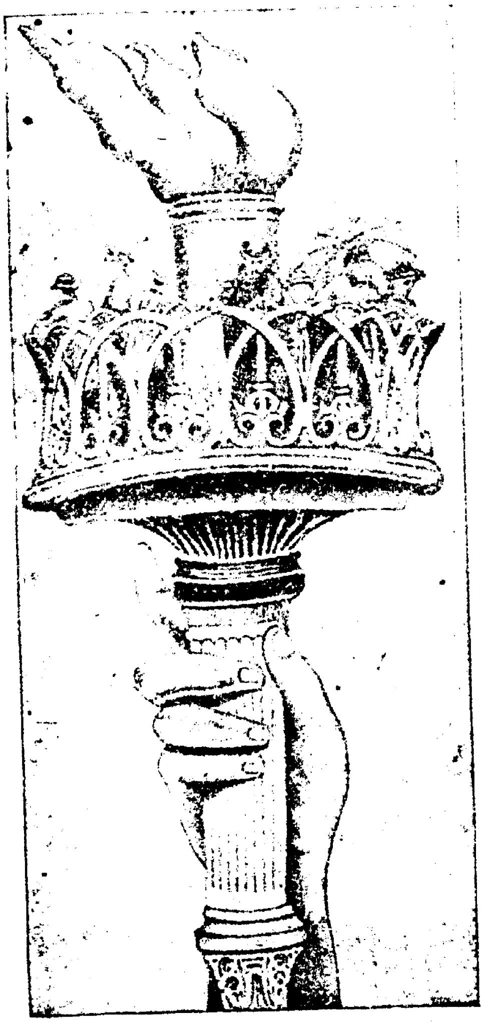

די רעכטע האַנט פון דער פרייהייטס-סטאַטוע, וואָס האַלט דעם פאַקעל.

די סטאַטוע פון פרייהייט האָט די פראַנצויזישע רעפּובליק געגעבן אַ מתנה די פאַראייניקטע שטאַטן לכבוד דעם הונדערטיאָריקן יובילייַ פון דער אומאָפּהענגיקייט. זי איז געמאַכט לויט דעם פּלאַן פון דעם סקולפּטאָר באַרטאָלדי. דאָס געלט אויף איר איז געוואָרן צונויפגעזאַמלט פון פרייוויליקע מנדבים. זי באַשטייט פון אַן אייזערנעם סקעלעט און גראַטן, און איז באַשלאָגן מיט גראָבע מעשענע פּלאַטן. דערביי וועגן די פּלאַטן אַליין איבער 5000 פּוד. כּדי זיך צו מאַכן אַ באַגריף וועגן דער גרייס פון דער סטאַטוע, איז גענוג צו וויסן, אַז דער מיטלסטער פינגער פון איר האַנט איז 8 פוס די לענג.

ענדלעך איז אונזער שיף אַריינגעפאָרן אין ניו־יאָרקער האַפן, וועלכער איז אינגאַנצן פול מיט טויזנטער שיפן.

ניו־יאָרק איז—לויט דער צאָל איינוואוינער — די ערשטע שטאָט אין אַמעריקע און אפשר אין דער גאַנצער וועלט (פון 5—7 מיליאָן). זי שטייט אויף אַ שטיינערנעם אינזל 20 וויאָרסט די לענג, וואָס ליגט ביי דער לעפצונג פון דעם ברייטן וואַסעררייכן טייך הודסאָן; אין דרום ליגט די אַלטשטאָט מיט קרומע שמאָלע גאַסן; דאָ געפינען זיך 10, 15 און 20־גאָרנדיקע הייזער. דאָס איז עפּעס אַ טונקעלער לאַבירינט פון שמאָלע געסלעך, וואו ס'שוויבלט בייטאָג פון אַלערליי נעגאָציאַנטן (הענדלער), קאַפּיטאַליסטן און זייערע באַהעלפער, און וואו ס'איז ביינאַכט קיינער, אַחוץ די שומרים, ניטאָ. דאָ געפינען זיך מאַסן סקלאַדן און שפּייכלערס, דאָ ציען זיך ביי די ברעגעס לאַנגע שורות שוואַרצע דאָקן. אָבער דער איבעריקער טייל פון ניו־יאָרק באַשטייט פון רעגלמעסיקע שורות גאַסן, וואָס גייען אין דער לענג און אין דער קווער. די גאַסן, וואָס גייען לענג אויס, הייסן עוועניו און זיי זיינען נומערירט פון מזרח אויף מערב, און די, וואָס גייען אין דער קווער, זיינען פאַרנומערירט פון דרום צו צפון. אויף די גאַסן איז שטענדיק, ניט געקוקט אויף די זייער ברייטע טראָטואַרן, אַ מורא־דיקע שטויסעניש און שטופּעניש. צווישן די דערוואַקסענע דרייען זיך כּסדר אַרום קליינע יינגלעך מיט גרויסע פּעק צייטונגען. די ניו־יאָרקער קויפן צייטונ־גען מאַסנווייז און לייענען זיי אויפן גאַס גייענדיק, אָדער אין די טראַמווייען, דערנאָך וואַרפן זיי זיי אַוועק דאָ גופא אויף דער גאַס; דאָ ווערן אויך אַוועק־געוואָרפן שאָלעכץ פון אַפּעלסינען, באַנאַנען, קאַווענעס א. א. דעריבער איז אויף די גאַסן זייער ניט ריין. אויף יעדער ראָג גאַס זעט מען אויף אַ ווייכן געשטעל אַ פּלושענעם שטול אונטער אַ שירם. אויפן שטול זיצט אַ דזשענטלמען, וואָס שיינט צו זיין זייער אַ וויכטיקע פּערזאָן, און לייענט אַ בלאַט. דאָס איז אַ שוכפּוצער. אויב איר ווילט, אַז אייערע שיך זאָלן באַקומען אַן אומגעווייינלעכן גלאַנץ, זעצט איר זיך זייער באַקוועם אַריין אין דעם שטול אונטערן שירם, און כּל־זמן מע פּוצט אייך די שיך, לויפט איר מיט די אויגן דורך אַ צייטונג.

די הויפּט־גאַס פון ניו־יאָרק איז ב ר אָ ד וו י י — דאָס מאָנומענטאַלע עוועניו פון דער סוחרישער אַמעריקע; אָבער אויב איר ווילט זען דעם גאַנצן לוקסוס, דעם גאַנצן אומדערהערטן גלאַנץ, מיט וועלכן די ניו־יאָרקער מיליאַר־דערן רינגלען זיך אַרום, דאַרפט איר גיין אויף דער „פינפטער עוועניו“. דאָס איז אַ ברייטער גלייכער בולוואַר, וואָס ציט זיך אויף 10 וויאָרסט פון דרום אויף צפון, און איז פון ביידע זייטן פאַרבויט מיט פּאַלאַצן פון מירמלשטיין, גראַניט און רויטן זאַמדשטיין. אַ טייל פּאַלאַצן זיינען באַפּוצט מיט סטאַטועס און באַרעליעפן, אַנדערע זיינען אינגאַנצן באַדעקט מיט בליענדיקע אָרכידעען און אַנדערע זעלטענע געוויקסן, זיינען דראַפּירט מיט רויזן, מיט יאַפּאַנישע קריכנדיקע געוויקסן, מיט קלעטערנדיקע ליאַנען, וועלכע ציטערן פון לייכטסטן ווינט, און אַנדעקן אַזוי אַרום די אַרכיטעקטאָנישע באַפּוצונגען פונם פּאַלאַץ. בעת די איבעריקע גאַסן פון ניו־יאָרק זיינען פאַרוואַנדלט אין טונקעלע גאַלע־

רייען, אַדאַנק די אַייזנבאַנען, וואָס ציען זיך אין דער לופטן איבער די קעפּ פון די מענטשן, וועט איר אויף דער „פינפטער עוועניו" קיין שום אַייזנבאַנען און אַנדערע פאַרקערסמיטלען, אַחוץ די שיינע אַוטאָמאָבילן פון דער ניו־יאָרקער געלט־אַריסטאָקראַטיע, ניט זען.

אינם צענטער פון ניו־יאָרק געפינט זיך דער צענטראַלער פּאַרק — אַ גרויסאַרטיקע פּאַראַייגיקונק פון גרינע לאָנקעס, וועלדער, פעלזן און אָזערעס; דערדאָזיקער פּאַרק איז 5 וויאָרסט די לענג און 1 וויאָרסט — די ברייט. אַריינקומענדיק אין אים, פילט מען זיך, ווי אין אַ דאָרף, און נאָר דאָס פאַרשטיקטע געהילך, וואָס דערגייט אַהער פון די גאַסן, צעשטערט די אילוזיע. אין דעמדאָזיקן פּאַרק זיינען פאַרפלאַנצט די פאַרשיידנסטע ביימער (מע דאַרף ניט פאַרגעסן, אַז ניו־יאָרק איז אַ דרומדיקע שטאָט, ווי למשל אין אייראָפּע נעאַפּאָל), און זיינע שאָטנדיקע שיינע אַלעען זיינען שטענדיק פול מיט שפּאַצירנדיקע. אין אַ טייל אַלעען זעט מען כסדר אַ גרויסן עולם, וואָס שפּאַצירט צופוס, אין אַנדערע דרייען זיך אַרום קאַרעטן, אַווטאָמאָבילן, וועלאָסיפּעדן, רייטער.

נאָר דאָס שענסטע, וואָס ניו־יאָרק פאַרמאָגט, מיט וואָס ער קען זיך באמת באַרימען, דאָס איז דער באַרימטער ברוקלינער בריק, וואָס הענגט איבערן ברייטן ים־דורכגוס. ווי מיר האָבן שוין געזאָגט, געפינט זיך דער הויפּטייל פון ניו־יאָרק אויפן שטיינערנעם אינזל ביי דער לעפצונג פונם טייך הודסאָן. לעבן דעמדאָזיקן אינזל ליגט אַ צווייטער — דער לאַנג־איילענד, וועלכער איז אַ סך גרעסער פאַרן ערשטן, און אַ גרויסער טייל שטאָט, דער אַזויגערופענער ב ר ו ק ל י ן, ליגט אויף אים. ניו־יאָרק און ברוקלין זיינען אָפּגעטיילט איינער פונם־אַנדערן דורך אַ דורכגוס, וואָס האַלט כמעט אַ קילאָמעטער (1000 מעטער) די ברייט. דורך דעמדאָזיקן דורכגוס גייען כסדר שיפן. אין פריערדיקע צייטן פלעגט זיך דער פאַרקער צווישןביידע טיילן שטאָט אונטערהאַלטן דורך עטלעכע צענדליק דאַמפשיפן, וועלכע פלעגן כסדר גיין אַהין און צוריק אָנגעפּאַקטע מיט מענטשן. אָבער אינדערצייט פון אַ נעפּל אָדער אַ שלעכט וועטער פלעגט דער פאַרקער ווערן זייער שווער און אַפילו געפערלעך. כדי צו פאַרמיידן דידאָזיקע מניעה, האָט מען געדאַרפט אויסבויען איבערן דורכגוס אַ בריק, אָבער אַזאַ, אַז אַפילו די גרעסטע שיפן זאָלן קענען דורכגיין דעם דורכגוס. דער אינזשענער דשאָן ראָבלינג האָט ערפילט דידאָזיקע אויפגאַבע און האָט אויסגעבויט אַ קאָלאָסאַלן הענגענדיקן בריק, וואָס האָט זיך געבויט 14 יאָר און האָט געקאָסט 18 מיליאָן דאָלאַר. לכתחילה האָט מען אויפן ברעג דורכגוס אַוועקגעשטעלט צוויי גראַניט טורימס, צו 40 קלאַפטער איבערן וואַסער די הייך. אויף דידאָזיקע טורימס זיינען אָנגעצויגן 4 קאָלאָסאַלע קאַנאַטן, וואָס יעדערער פון זיי איז פריער געוואָרן צוגעפעסטיקט צו אַ פעלז אויפן ברעג, דערנאָך — צו דעם ערשטן טורים דערנאָך איז ער געוואָרן איבערגעצויגן איבערן דורכגוס, איז דורכגעגאַנגען דורך דעם צווייטן טורים און לסוף געוואָרן צוגעפעסטיקט צום צווייטן ברעג.

דער קאַנאַט איז ווי אַ מענטשלעכער גוף די דיק און באַשטייט פון 5000 שטאָלענע דראָטן. ער וועגט ביז 22,000 פוד. ס'פאַרשטייט זיך, ס'וואָלט געווען

אוממעגלעך צוצופירן און אַריבערצוציען איבערן דורכגוס אַזאַ מוראדיקע משא. דעריבער פלעגט מען צופירן באַזונדערע בינטלעך קאַנאַטן, וועלכע מע פלעגט דערנאָך פאַראייניקן צוזאַמען. די דראָטן פלעגט מען לכתחילה אויסלייגן אויפן גרונט פונם אָפּגוס, דערנאָך פלעגט מען אָפּהיטן אַ מאָמענט, ווען צווישן די טורימס איז ניט געווען קיין איין שיף, און מע פלעגט די בינטלעך דראָטן אויף גיך אויפהויבן און אָנציען. די אַרבעטער פלעגן זיין ווי שפּינען אויפן שפּינוועבס. אָנטשפּען די אָנגעצויגענע דראָטן, פלעגן זיי זיי פאַראייניקן און באַדעקן מיט אַ מאַסע, וואָס פאַרהיט פון ראָסט. בעת אַלע 4 קאַנאַטן זיינען געווען אָנגעצויגן, האָט מען אויף זיי פון אונטן אויפגעהאַנגען אַ שטאָלענעם בריק 12 קלאַפטער די ברייט מיט פאַרענטשן ביי די זייטן.

— --אויף דעמדאָזיקן בריק גייט אינמיטן אַ ברייטער וועג פאַר פוסגייער, פון ביידע זייטן פון דעמדאָזיקן וועג גייען צוויי וועגן — פאַר וואָגנס און אַווטאָמאָבילן, און ביי די זייטן פון אָט די וועגן — גייען צוויי רייען וועגן פאַר טראַמווייען פון גאָר אַ באַזונדער געביי. אַזוינע טראַמווייען גייען איבער אַלע גאַסן פון ניו־יאָרק. אונטער די וואַגאָנעס באַוועגט זיך דורך אַ דאַמפמאַשין אין אַ באַזונדער גראָבן — כסדר אַ קאַנאַט. אויף יעדן וואַגאָן געפינט זיך אַ מין אָפּצווענגע. בעת די אָפּצווענגע איז אָפן, גייט דער קאַנאַט פריי דורך דורך אים, און די וואַגאָנעס שטייען אויף אַן אָרט, נאָר בעת דער קאָנדוקטאָר דריקט מיט אַ דריי פון אַ באַזונדער הענטל צו די אָפּצווענגע, נעמט דער קאַנאַט שלעפּן דעם וואַגאָן, און דער וואַגאָן גליטשט זיך גיך איבער די רעלסן. איבערן ברוקלינער בריק פאָרן טעגלעך דורך איבער 200,000 מענטשן.

אָבער מיר האָבן זיך צופיל פאַרזאַמט אין ניו־יאָרק, מיר מוזן זיך אַיילן צו דער ניאַגאַראַ. אינם האָטעל, וואו מיר האָבן זיך אָפּגעשטעלט, קען מען קויפן אַ בילעט, אויף וועלכן אַייזנבאַן מע וויל. מיר נעמען אַ בילעט קיין בופאַלאָ און ניאַגאַראַ און פאָרן אַוועק צום וואָקזאַל.

מיר פאָרן גיך דורך דעם רייכן באַפעלקערטן שטאַט ניו־יאָרק. דורך די שפּיגלפענסטער פון אונזער וואַגאָן קענען מיר זיך זאַט ניט אָנקוקן אויף די גרויסאַרטיקע לאַנדשאַפטן. ענדלעך קומען מיר צו דעם וואַסערפאַל ניאַגאַראַ, צו דעמדאָזיקן וואונדער פון דער וועלט, קעגן וועלכן אַלע איבעריקע וואונדער פון אַמעריקע זיינען גאָרניט. קיין שענערס פון דער ניאַגאַראַ איז אויף דער וועלט ניטאָ, און ניט ווילנדיק ביסטו מקנא די אַמעריקאַנער, וואָס פאַרמאָגן דעמדאָזיקן וועלט־אוצר, דעמדאָזיקן מקור פונם ריינסטן פאַרגעניגן, וועלכן אַ מענטש קען פילן.

דער טייך ניאַגאַראַ איז דער איינציקער אויספלוס פון די פיר פאַראייניקטע גרעסטע אָזערעס פון דער וועלט: פונם א י י ב ע ר ש י ן, ג ל י א ָ ן, מ י ט ש י ג אַ ן און ע ר י. די דאָזיקע פיר אָזערעס פאַרנעמען צוזאַמען אַ שטח פון 4.200 קוו. מייל, ד. ה. אַ שטח, וואָס איז 7 מאָל גרעסער פאַר מאָסקווער גובערניע. דעריבער קען מען זיך פאָרשטעלן, ס'אַר אַ מאַסע וואַסער דער טייך ניאַגאַראַ שלעפּט אַוועק! ניט ווייט פון בופאַלאָ, ד. ה. ביי דעם אָרט, וואו די

ניאַגאַראַ פליסט אַרויס פון דער אָזערע ערי, איז זי זייער ברייט, און פליסט רואיק און שטיל צווישן די נידעריקע ברעגעס, דערביי טיילט זי זיך אָפטמאָל אין אָרימס, וועלכע בויגן אַרום קליינע וואַלדיקע אינזלעך.

מיט אַנדערהאַלבן וויאָרסט פאַרן וואַסערפאַל בויגט זיך דער טייכגעלעגער אָן אַראָפּצו גאַנץ שטיל. זיינע ברעגעס ווערן נעענטער איינער צום אַנדערן, זיינע וואַסערן גליטשן זיך אינם פאַרשמעלערטן געלעגער אַלץ גיכער און גיכער. דער טייך נעמט וואָס ווייטער פליען פייל פון בויגן, ער ווערט איינגאַנצן באַדעקט מיט שוים און גרויסע כוואַליעס. און ענדלעך ווערט ער צעטיילט אויף צוויי מוראדיקע וואַסערפאַלן, וואָס פאַלן אַראָפּ פון ביידע זייטן פונם ציגנאינזל, וועלכער הענגט איבער אַן אָפּגרונט. מע זאָגט, אַז דער דאָזיקער אינזל האָט באַקומען זיין נאָמען פון אַ סטאַדע ציגן, וועלכע האָבן אויף אים געלעבט אין 18־טן יאָרהונדערט און וועלכע זיינען שפּעטער אין אַ קאַלטן ווינטער אומגעקומען. דער גאַנצער ציגנאינזל איז באַוואַקסן מיט אַ פרישן געדיכטן וואַלד, וועלכער איז פון אַלע זייטן אַרומגערינגלט מיטן ווייסן שוים פון די פאַרביילויפנדיקע כוואַליעס. פון ביידע זייטן פונם אינזל פאַלן מיט אַ שרעקלעכן דונער אַראָפּ די צוויי וואַסערפאַלן: דער אַמעריקאַנער און דער קאַנאַדער. איינער איז לערך ניט זייער ברייט — ער האָלט סך הכל 32 קלאַפּטער די ברייט, דער אַנדערער בילדעט אַ קאָלאָסאַלן האַלבקרייז, וואָס איז ענלעך צו אַ פּאָדקעווע, וואָס האַלט אין דער קווער 242 קלאַפּטער. דורך אָט דעם וואַסערפאַל פאַלט אַראָפּ דער גרעסטער טייל וואַסער פון דעם טייך, וואָס קאָכט און זידט אויפן גרונט פון תהום. אין דעמדאָזיקן תהום איז גאָרניט מעגלעך צו זען: מע זעט נאָר דעם אייבערשטען טייל פון דער וואַסער־וואַנט, דער אונטערשטער איז באַהאַלטן אין נעפּל פון די שפּריצנדיקע כוואַליעס און שוים, פון דאָרטן הייבן זיך אויף וואָלקנס וואַסערשטויב, וועלכע באַגיסן די דערבייאיקע געגנט מיט אַ שטענדיק קליין רעגעלע; אין זיי שפּילן די שטראַלן פון דער זון און בילדן רעגנבויגנס, וואָס וואַקלען זיך און ענדערן זיך כסדר; דידאָזיקע רעגנבויגנס קען מען אַמאָל באַמערקן אויך ביינאַכט, ביי אַ העלן לבנה־שיין, און דעמאָלט זעט די ניאַגאַראַ אויס ווי אַ כשוף־ווערק.

נאָך דידאָזיקע וואָלקנס פון וואַסערשטויב קען מען שוין פונווייטן, פון הינטער די ביימער פון די דערבייאיקע פּאַרקן, זען דעם אָרט פון וואַסערפאַל. נאָר נאָך פריער גיט ער צו וויסן וועגן זיך מיט זיין גרויסאַרטיקן דונער. אָבער איצט רעשט שוין ניט די ניאַגאַראַ, ווי אַמאָל, אין דער שטילקייט פון די ווילדע וועלדער. איצט פאַראייניקן זיך צו איר דונער דער טומל פון די שטעט, פאַבריקן, אייזנבאַנען, האָטעלן, וועלכע פאַרהילכן אָפּט איר מוראדיקע שׂכיבֿ. אגבֿ מוז מען זיך מודה זיין, אַז די אַמעריקאַנער האָבן פּראָקלאַמירט ביידע ברעגעס פון וואַסערפאַל און דעם ציגנאינזל אַלס נאַציאָנאַל אייגנטום. קיינער קען דאָ ניט קויפן אָדער דינגען קיין ברעקל ערד און יעדערער האָט דאָס פולע רעכט, ניט צאָלנדיק קיינעם קיין גראָשן געלט, צו שפּאַצירן אויף די ברעגעס פון ניאַגאַראַ, אין די שאָטנדיקע אַלעען פון אירע פּאַרקן, און

שטייענדיק אויף די בריקלעך, וואָס ציטערן פון שוימענדיקן וואַסער, אָדער אויף די באַלקאָנעס, וואָס זיינען צוגעקלעפּט צו די אַרומיקע פעלזן, זיך שפּיגלען אינם וואַסערפאַל, וויפל זייער האַרץ געלוסט.

מיט עטלעכע יאָר צוריק האָט מען אַוועקגעלאָזן מיטן שטראָם פון וואַסערפאַל אַן אַלטע שיף, וואָס האָט שוין מער ניט געטויגט צום פאָרן; אויף די ברעגעס איז געשטאַנען אַ גרויסער עולם און געקוקט, וואָס דאָ וועט זיין. ווי אַ פייל פון בויגן האָט די שיף גענומען פליען צום וואַסערפאַל, האָט זיך אויף אַן אויגנבליק באַוויזן אין זיין קאַנאַדער העלפט און איז מיט גרויס פאַראַד אַראָפּגעפאַלן אין תהום אַריין. און מער האָט קיינער ניט געזען ניט די שיף, ניט די שפּענדלעך פון איר.

דער פּלאַן פון ניאַגאַרער וואַסערפאַל.

1) דער ציגנאינזל, 2) דער לבנה-אינזל, 3) קאַנאַדער וואַסערפאַל, 4) אַמעריקאַנער וואַסערפאַל, 5) דער אונטערשטער אָפּשטורץ פון ניאַגאַרא.

מע דערציילט, אַז פאַרצייטן האָבן די רויטהויטיקע אינדיאַנער געהאַלטן די ניאַגאַראַ פאַר אַ גאָט, און פלעגן איר אַלע יאָר ברענגען אַ קרבן — די שענסטע יונגע מיידלעך. מע פלעגט מאַכן אַ ניי-ווייס שיפעלע, און מע פלעגט אַהין אַריינזעצן דעם אָרימען קרבן, אַ פאַרפּוצטן מיט בלומען און גרינס. דאָס שיפל פלעגט מען אַראָפּלאָזן אין טייך מיט עטלעכע וויאָרסט פאַרן וואַסערפאַל, און טויזנטער מענטשן פלעגן שטיין אויף די ברעגעס און נאָכקוקן נאָך דעם. דער סאַמע פייערלעכער מאָמענט פלעגט אָנקומען דאַן, ווען דאָס שיפל פלעגט, צושווימענדיק צום אָפּהאַנג, אויף אַן אויגנבליק אָננעמען אַ ווערטיקאַלע לאַגע, און דאַן פאַרשוואונדן ווערן אויף אייביק.

אויפן ציגן-אינזל קען מען לייכט ארויפגיין צופוס אָדער אַרויפפאָרן איבער אַן אויסגעצייכנטער בריק. דידאָזיקע בריק האָט מען געבויט אַזוי: צוערשט האָט מען אויפן ברעג געמאַכט שטיינערנע פאַליעס. פון דידאָזיקע פאַ-

ליעס האָט מען אַרויסגערוקט איבערן תהום פונם וואַסערפאַל עטלעכע באַלקנס; אויף די באַלקנס האָבן די אַרבעטער אַוועקגעלייגט ברעטער, איבער וועלכע זיי זיינען אַריבער ביזן ברעג פון די באַלקנס און גענומען אַראָפּלאָזן גרויסע שטיינער אין טייך אַריין. אַזוי אַרום האָבן זיי אין טייך אויך געמאַכט אַן אָנשפּאַר. פון אים האָבן זיי ווידער אַרויסגערוקט באַלקנס מיט ברעטער אויף זיי און האָבן געמאַכט אַ דריטן אָנשפּאַר א. אַז. וו. ביזן סאַמע אינזל.

לעבן דעם ציגן־אינזל ליגט אַ קליין אינזעלע — דער לבנה־אינזל. דאָס דאָזיקע אינזעלע איז פֿאַראייניקט מיטן ציגן־אינזל דורך אַ שטאַרקער בריק. אַזוי אַרום קען מען באַטראַכטן די ניאַגאַרע און זיך שפּיגלען אין איר שיינקייט סיי פון די ביידע אינזלען, סיי פון דער בריק, וואָס פֿאַראייניקט זיי. דערביי קומט אויס, ווי איר וואָלט הענגען איבערן וואַסערפאַל. און אַלץ אונטער אייערע פיס ציטערט און וויגט זיך פון די קלעפּ פונם וואַסער. יעדע רגע דוכט זיך אייך, אַז אָט־אָט פֿאַלט איר אַראָפּ אין תהום אַריין, פונוואַנען ס'באַווייזן זיך פון צייט צו צייט אינם כאַאָס פון די טראָפּעלעך שרעקלעכע שוואַרצע פעלזן, וואָס זיינען ס'רוב באַהאַלטן אינם וואַסער־שוים. דאָס זיינען די **אייביקע פעלזן**, ווי מען רופט זיי דאָ.

צווישן דעם ציגן־אינזל און דעם לבנה־אינזל פֿאַלט אַראָפּ אַ שמאָלער שטראָם פון דער ניאַגאַרע, וואָס הייסט דער **צענטראַלער וואַסערפאַל**. ער האַלט אַ קלאַפּטער 10 די ברייט. אונטער אים קאָן דורכגיין אַ מענטש, פֿאַרשטייט זיך אַזאַ, וואָס האָט שטאַרקע נערוון. הער וויטקאָווסקי שילדערט אונז אין זיין אינטערעסאַנטן בוך „איבערן אָקעאַן" די דאָזיקע רייזע אונטערן וואַסערפאַל אַזוי:

„אויפן ציגן־אינזל שטייט אַ שיין הייזל, וואו ס'זיינען פֿאַראַן אַלע מיטלען, וואָס זיינען נייטיק צום געפערלעכן שפּאַציר. צוערשט האָב איך געמוזט פֿאַרשרייבן מיין נאָמען און דעם אַדרעס, כדי מען זאָל וויסן, וואוהין אָפּצושיקן מיינע זאַכן און דאָס געלט אינם פֿאַל, אויב איך וועל אומקומען אינם תהום. דערנאָך האָט מען מיר דערלאַנגט אַן אייזערן שאַכטל, וואוהין איך האָב אַריינגעלייגט מיין געלט און די קאָסטבאַרע חפצים. דאָס שליסל פון קעסטעלע האָט מען מיר אויף אַ שטריקל אויפגעהאַנגען אויפן האַלז. נאָכדעם האָט מען מיך אַריינגעפירט אין אַ באַזונדער צימערל, וואו כ'האָב אויסגעטאָן מיינע זאַכן און אָנגעטאָן אַ ספּעציעלן אָנצוג. דער דאָזיקער אָנצוג איז באַשטאַנען פון גראָבע וואָלענע הויזן מיט אַ רעקל. פון אויבן האָב איך אָנגעטאָן נאָך אַן אָנצוג פון דורכגעפּעכטע לייוונט. צו די נאַקעטע פיס האָט מען מיר צוגעבונדן שטיקער וואָליק. —

מען האָט מיר געגעבן אַ פירער. דאָס איז געווען אַ הויכער געזונטער אַמעריקאַנער. מיר זיינען אַרויס פונם הייזל, זיינען אַריין אין אַ טורים, וואָס שטייט האַרט ביים אָפּהאַנג פונם ציגן־אינזל. מיר האָבן זיך גענומען אַראָפּלאָזן צו דעם דאָזיקן אָפּהאַנג איבער אַ שרויפנטרעפּ. אויפן וועג האָב איך איבערגעציילט 185 שטיגן. אַרויסגייענדיק דורך דער אונטערשטער טיר פונם טורים,

האָבן מיר זיך געלאָזט גיין צום צענטראַלן וואַסערפאַל, וועלכער האָט מיט שרעקלעכע באַטויבנדיקע קולות גערעוועט איבער אונזערע קעפּ. מיין באַגלייטער האָט מיך אָנגענומען פאַר אַ האַנט און גענומען שלעפּן אין סאַמע וואַסערפאַל אַריין. זעענדיק, אַז די פאַרענטשעס האָבן זיך געענדיקט, און פילנדיק, אַז עס פעלט מיר לופט, אַז איך האָב ניט, מיט וואָס צו עטעמען, האָב איך זיך געוואָלט אָפּשטעלן און אָפּכאַפּן דעם אָטעם, אָבער מיין באַגלייטער האָט ניט געהערט, וואָס איך האָב צו אים גערעדט, און ער האָט, פאַרשטייט זיך, אויך ניט געקענט הערן — ער האָט מיך געשלעפּט אַלץ פאָראויס איבערן נאַסן, גליטשיקן און אָנגעבויגענעם געזימס פונם פעלז. ס'איז מיר געוואָרן פינסטער אין די אויגן, איך האָב מער קיין זאַך ניט געזען. דאָס וואַסער האָט זיך פונקט ווי אין אַ דוש געגאָסן פון אויבן און פון אונטן.

דער באַגלייטער האָט מיך צוגעדריקט צום פעלז און איז פּאַמעלעך געקראָכן מיט אַ זייט מיטן רוקן צום וואַסערפאַל. קומענדיק אַ ביסל צו זיך, האָב איך אויפגעהויבן די אויגן אַרויפצו און האָב דורך דעם נעפּל פונם וואַסערשטורים דערזען אַ שוואַרצן פעלז — רעכטס, און אַ וואַסערוואַנט — לינקס. דער אויבערשטער טייל פון אָט דער וואַסערוואַנט האָט געלויכטן מיט אַ שוואַכער גרינלעכער פאַרב, און נידעריקער איז געווען אַ גאַנצער שטראָם וואַסערטראָפּעלעך. מיט וואָס צו עטעמען איז ניט געווען; און אָנשטאָט לופט—כּסדרדיקער וואַסערשטויב, פונקט ווי אונטער אַ כּסדרדיקן דוש. אָן וואָס זיך אָנצוהאַלטן איז אויך ניטאָ, איבערן פעלז פליסט וואַסער, די פּאָדלאָגע פון דער הייל איז אויך איינגאַנצן נאַס און אָנגעבויגן צום תּהום צו. ס'איז אַן אומאָנגענעמע און געפערלעכע לאַגע. דער איינציקער אָנשפּאַר איז דעם באַגלייטערס האַנט. אָבער טאָמער טוט ער זיך אַליין אויף אַ גליטש? איך האָב דערלאַנגט אַ געשריי, נאָר איך האָב ניט געהערט מיין אייגענעם קול...

אין עטלעכע רגעס אַרום זיינען מיר אַרויס אויף אַ הילצערנעם בריקל, וואָס פירט צו איינעם פון די גרעסטע אייביקע פעלזן. דאָ איז שוין די סכנה אַריבער. אָבער דאָרטן, אונטערן וואַסערפאַל, אָדער, ריכטיקער געזאָגט, הינטערן וואַסערפאַל, איז ניטאָ קיין פאַרענטשעס, ניט קיין בריקלעך, און איין אומפאָרזיכטיקער טריט פירט צום זיכערן טויט.

איך בין געוואָרן דורכגענעצט דורך און דורך. אַ קעלט און אַ שרעק האָט מיך דורכגענומען. אָבער מיין באַגלייטער, וואָס איז געשטאַנען לעבן מיר און האָט געשמייכלט, האָט מיר אומגעקערט דעם מוט, ער האָט געוויזן מיט דער האַנט אַרויפצו, מיר זיינען געווען פונקט אַנטקעגן דער וואַסערוואַנט פונם צענטראַלן וואַסערפאַל. די וואַסערטראָפּנס האָבן נאָך אַלץ געשפּריצט אויף אונז פון קאָפּ ביז די פיס, אָבער דאָך האָט מען שוין דאָ ווי עס איז געקאָנט אָטעמען. פאַר מיינע אויגן זיינען געווען צוויי זייער העלע רעגנבויגנס, ווי צוויי געשלאָסענע קאָנצענטרישע קרייזן. כ'האָב זיי, ווי פאַרצייטן נח, אָנגענומען פאַר אַ צייכן, אַז איך בין ניצול געוואָרן פון געפאַר".

אויף אַזאַ אופן ווערט דאָס געמאַכט אָס דער אינטערעסאַנטער, אָבער

שרעקלעכער שפּאַציר אונטערן וואַסערפאַל; אָבער די אַמעריקאַנער האָבן אויס־
געקלערט נאָך אַ שפּאַציר: די וואָס האָבן חשק, קענען זיך דורכפאָרן אין

ביים צענטראַלן וואַסערפאַל.

אַ דאַמפּער לעבן סאַמע וואַסערפאַל. צו דעם צוועק איז פאַראַן אַ קליין דאַמ־
פּערל, וואָס לאָזט זיך יעדע 2 שעה אויפן געפערלעכן שפּאַציר. ליבהאָבער פון
אַזאַ מין וואַסעררייזע איז שטענדיק דאָ גענוג, און אַלע באַקומען רעגנ־
מאַנטלען מיט קאַפּיושאָנען, וואָס נעצן ניט דורך. דער דאַמפּער שווימט צו

דאָ צום קאַנאַדער, דאָ צום אַמעריקאַנער וואַסערפאַל, דערביי דערנענטערט ער זיך צו זיי אויף אַ קלאַפטער 50. די פּאַסאַזשירן ווערן דערביי באַנעצט מיט אַ גוס רעגן פון די וואַסערטראָפּנס, דערפאַר אָבער האָבן זיי די מעגלעכקייט צו זען אַ בילד, וואָס האָט קיין גלייכן ניט.

דאָרטן, וואו דער דאַמפּער שווימט, איז דער טייך זייער ברייט — מער ווי אַ וויאָרסט, דעריבער איז דאָרטן דער שטראָם ניט קיין גיכער, יעדנפאַלס קאָן זיך דאָרטן דער דאַמפּער אײַנהאַלטן, און ער ווערט ניט אַראָפּגעטראָגן אַראָפּצו. אָבער אין אַ קורצן מהלך נאָכן וואַסערפאַל ווערט דער טייך פאַרשמעלערט דורך ברעג־פעלזן און ווערט פאַרוואַנדלט אין עפּעס מוראדיקס. דאָס איז דער אַזוי גערופענער אונטערשטער אָפּשטורץ פון דער ניאַגאַרע. אין אַ שפּאַלט צווישן מאסיווע פעלזן טראָגט זיך דער מעכטיקער שטראָם מיט אַזאַ גיכקייט, אַז דאָס וואַסער באַוויזט אפילו ניט זיך צו צעברעקלען אויף שוים און טראָפּנס. דאָס זיינען קאָלאָסאַלע וואַסערוואַלן, וואָס יאָגן כסדר איבער איינע די אַנדערע. יעדערן איז באַקאַנט דאָס אומאָנגענעמע געפיל, ווען מע שטייט האַרט ביי דער אייזנבאַנליניע ווען עס פליט געשווינד פאַרביי אַ צוג. אַן ענלעך געפיל באַהערשט אײַך אויך דאָ: איר שטייט אויפן ברעג פון אַ ווילדן באַרגשפּאַלט און פאַרביי אײַך פליט מיט אַ שרעקלעכער געשווינדקייט אַ וואַסערשטראָם פון 50 קלאַפטער די ברייט און ווי מען זאָגט, איז זיין טיף — ניט קלענער. דאָ איז אַ מורא צו שטיין, אַפילו ווען מען האַלט זיך פאַר די פאַרענטשעס; יעדע רגע דוכט זיך אויס, אַז די גאַנצע פּלאַטפאָרמע, וואָס איז צוגעטוליעט צום סטאַרטשענדיקן פעלז, וועט אין איין אויגנבליק ווערן אַראָפּגעשווענקט פונם וואַסער. דערמאָנט זיך נאָר: דער טייך, וועלכער איז אונטערן וואַסערפאַל געווען מער ווי אַ וויאָרסט די ברייט, פאַרשמעלערט זיך דאָ ביז 50 קלאַפטער! שטייענדיק אויפן ברעג פון דעמדאָזיקן שטראָם שפירט מען גיכער שרעק, איידער פאַרגעניגן.

דוכט זיך, ווער מען קאָן אײַנפאַלן דער מ עדאַנק אַריבערצושווימען דעם אונטערשטן שטראָם פון ניאַגאַרע? און דאָך האָט זיך געפונען אַ מענטש, וואָס האָט דאָס געוואָלט טאָן. אין יאָר 1863 האָט דער אַמעריקאַנער אָפיציר וועב געמאָלדן, אַז ער וועט מאַכן אַזאַ מין פאָרשטעלונג פאַר געלט. משמעות, ער האָט זיך דאָס מקריב געווען פאַר זיין פאַמיליע און אויף אַזאַ אופן געוואָלט פאַרזיכערן איר גורל. ס׳קאָן אָבער אויך זיין, אַז וועב האָט געהאָפט, אַז אים וועט זיך אײַנגעבן איבערצושווימען דעם שטראָם, ווייל ער איז געווען אַן אויסגעצייכנטער שווימער. ער האָט אַזוי גוט געקאָנט שווימען, אַז ער האָט זיך איינמאָל אַרייַנגעוואָרפן אינם אַטלאַנטישן אָקעאַן ראַטעווען אַ מאַטראָס, וועלכן דער ווינט האָט אַראָפּגעטראָגן אין וואַסער אַריין.

און דאָס איז נאָך ניט גאָר! ער איז איבערגעשוואומען דעם דורכגוס פאַ־דע־קאַלע פון דער שטאָט דאָוור ביז דער שטאָט קאַלע, דאָס איז אַ מהלך פון 40 וויאָרסט. ס׳איז אַלזאָ זייער מעגלעך, אַז דער העלדישער אָפיציר איז געווען זיכער, אַז אויך דאָ וועט ער בייקומען דעם שטראָם. נאָר ווי ס׳זאָל ניט

זיין, האָבן די רעקלאַמען און מודעות אין די צייטונגען צום באַשטימטן טאָג צונויפגעקליבן אויף די ברעגעס פון דער ניאַגאַרע אַזאַ גרויסן עולם, אַז ביידע ברעגעס זיינען געווען שוואַרץ פון מענטשן.

דעם 24 יולי אינאָוונט איז דער מוזיקער אָפּיציר צוגעגאַנגען צום אָפּשטורץ און האָט זיך אַריינגעוואָרפן אין וואַסער. דער שטראָם האָט אים, פאַרשטייט זיך, גלייך אַוועקגעטראָגן מיט אַ גוואַלדיקער געשווינדקייט, אייניקע אויגנבליקן האָט מען אים נאָך געזען. מע האָט געזען, ווי ער האָט אויפגעהויבן אַ האַנט: קאָן זיין, ער האָט געבעטן הילף, קאָן זיין, אַז ער האָט זיך דאָס געזעגנט מיט די מענטשן און מיט דער וועלט. דערנאָך איז ער נעלם געוואָרן. ערשט אין 4 טעג אַרום האָט מען געפונען זיין קערפּער אויף אַ מהלך פון אַ וויאָרסט 15 נאָכן אָפּשטורץ. ס'איז אינטערעסאַנט, אַז אויפן קערפּער זיינען ניט געווען קיין שום אויסערלעכע שעדיקונגען.

זינט דעם יאָר 1878, ווען אַן אייראָפּעאישער מיסיאָנער האָט צום ערשטן מאָל געמאַכט אַ געמעל פון דעם וואַסערפאַל ניאַגאַרע, זיינען אין דעמדאָזיקן וואַסערפאַל פאָרגעקומען גרויסע ענדערונגען. דער וואַסערפאַל טרעט כסדר אָפּ אויף צוריק אַלץ נעענטער און נעענטער צו דער אָזערע ערי צוליב דער צעשטערונג פונם פעלז, פון וועלכן ער פאַלט אַראָפּ. דערדאָזיקער פעלז באַשטייט פון אַ האַרטער שיכט קאַלכשטיין 12 קלאַפטער די דיק. אונטער אים ליגן ווייכערע שיכטן פון מערגעל און זאַמדשטיין, וועלכע ווערן לייכט צעשטערט פון וואַסער; דעריבער הענגען די קאַלכשטיינער איבערן אָפּהאַנג, ברעכן זיך ביסלעכווייז אָפּ פון אים און פאַלן אַראָפּ אין וואַסער אַריין. מ'האָט אויסגערעכנט, אַז דער קאַנאַדער וואַסערפאַל טרעט אָפּ אויף צוריק אויף 5,7 פוס אַ יאָר. אויב ער וועט ווייטער אויך אַזוי אָפּטרעטן, וועט אין 20,000 יאָר אַרום דער ניאַגאַרער וואַסערפאַל אינגאַנצן פאַרשווינדן.

אָבער אין 20,000 יאָר אַרום וועט זיך ענדערן ניט נאָר די ניאַגאַרע אַליין: די גאַנצע אויבערפלאַך פון דער ערד וועט זיין גאָר אַן אַנדערע, וואָרים אַלץ, וואָס ס'איז דאָ אויף דער ערד, ענדערט זיך ביסלעכווייז. ס'וועלן זיך אויך ענדערן די מענטשן. אָבער לאָמיר ניט טראַכטן, וואָס ס'וועט זיין אין 20,000 יאָר אַרום. דערווייל איז די ניאַגאַרע הערלעך שיין און דאָס פאַרגעניגן, וואָס מ'באַקומט, ווען מען זעט זי, איז ניט צו באַשרייבן.

ייִדיש ס. ת.

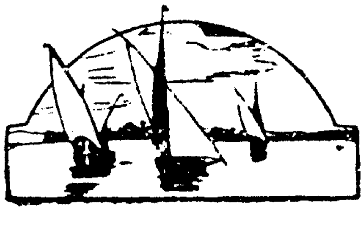

אכטונג, ח׳ לערער!

אין פארלאג „נייע יידישע פאָלקסשול" ווילנע איז ערשינען א נייע כרעסטאָמאטיע פאר די העכערע קלאסן

„דאס נייע וואָרט" אין 4 בענדער

צונויפגעשטעלט פון ש. באסטאָמסקי און מ. חיימסאָן.

ערשטער באַנד — **עפּאָס.**

צווייטער באַנד — **ליריק.**

דריטער באַנד — **דראַמע.** (גרייט זיך)

פערטער באַנד — **פּראָזע.**